

Osmanlı Döneminde Şehit ve Gazi Çocukları İçin Açılan Okullar ve Askeri-Sivil Okullara Kayıt Önceliği (1855-1918)

Schools for the Children of Martyrs and Veterans in the Ottoman Period and the Priority of Enrolment in Military and Civilian Schools (1855-1918)

<https://doi.org/10.52792/tws.1466151>

Seren ÇELEBİ¹

Araştırma Makalesi

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi – Arş. Gör. Dr.

[ORCID: 0000-0001-6153-2076](https://orcid.org/0000-0001-6153-2076)

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Seren ÇELEBİ

E-posta/E-mail:

serencelebi@karatekin.edu.tr

Geliş tarihi/Received:

06 Nisan 2024

Revizyon talebi/Revision Requested:

30 Nisan 2024

Son revizyon /Last revision:

31 Temmuz 2024

Kabul tarihi/Accepted:

03 Eylül 2024

Atıf/Citation:

Çelebi, Seren. "Osmanlı Döneminde Şehit ve Gazi Çocukları İçin Açılan Okullar ve Askeri-Sivil Okullara Kayıt Önceliği (1855-1918)." *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 5, no. 2 (2024): 149-162.

Bu makale yazarın "Osmanlı Devleti'nde Şehitlik ve Gazilik (1826-1918)" adlı 2023'te savunulan doktora tezinden üretilmiştir.

Özet

19'uncu Yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirginleşen modernleşme Osmanlı Devleti'nde özellikle eğitim alanında modern sosyal devlet olgusuyla açıklanabilir kurumsallaşmanın yolunu açmıştır. Mecburi askerlik sistemi ve kitle savaşları ile şehit ve gazi aileleri sayısında büyük artış olurken bunların geride bıraktıkları aileleri konusunda yapılması gerekenlere yönelik çalışmalar hızlanmıştır. Askerlerin geride bıraktıkları aileleriyle ilgili yapılacak yardımlar onların moral ve motivasyonunu yüksek tutarak yükümlü ve muvazzaf askerlik hizmetinin yürütülmesi açısından önem arz etmektedir. Nitekim uzun süreli askerlik hizmeti savunmaya hazırlığın ötesinde sürekli savaş ve iç güvenlik problemleriyle karşılaşmak durumunda kalan asker olgusunu ortaya çıkarmış, geride bıraktıkları ailelerine yardım ve güvence altına alınması devletin sorumluluğunu artıran bir meseleye dönüşmüştür. Eğitim-öğretimin kitleleşmeye başladığı bu dönemde şehit ve gazi çocuklarının eğitimi de öne çıkan sorunlardandır. Devlet şehit ve gazi çocuklarının mağdur olmamaları ve eğitim ve öğretim görmeleri için yeni okullar açmış ve mevcut askeri ve sivil okullara öncelikli kayıtlarının yapılması konusunda gerekli yasal düzenlemeleri yapmıştır. Bu çalışma Osmanlı Devleti'nin şehit ve gazi çocuklarının eğitim-öğretim sorununun çözülmesi için yaptığı düzenlemeleri ve kurumsal faaliyetleri arşiv belgelerine yansıyan örneklerle ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şehit, Gazi, Okul, Eğitim

Abstract

The modernisation that became evident in the second half of the 19th century paved the way for institutionalisation in the Ottoman Empire, especially in the field of education, which can be explained by the modern social state phenomenon. With the compulsory military service system and mass wars, there was a great increase in the number of martyrs and veterans' families, and the studies on what should be done about their families left behind accelerated. The assistance to be provided to the families left behind by the soldiers is important for the execution of the obligatory and regular military service by keeping their morale and motivation high. As a matter of fact, long-term military service has revealed the phenomenon of soldiers who have to face constant war and internal security problems beyond the preparation for defence, and helping and securing the families they leave behind has become an issue that increases the responsibility of the state. The education of the children of martyrs and veterans is one of the prominent problems in this period when education and training started to become mass. The state opened new schools to ensure that the children of martyrs and veterans were not victimised and that they received education and training and made the necessary legal arrangements for their priority enrolment in existing military and civilian schools. This study deals with the regulations and institutional activities of the Ottoman State to solve the problem of education and training of the children of martyrs and veterans with examples reflected in archival documents.

Key Words: Martyr, Veteran, School, Education

GİRİŞ

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirginleşerek günümüze kadar gelen süreçte modern devletler sosyal alandaki varlığını devlet bünyesinde toplanan imkânları toplumun refah, sağlık, huzur ve güvenliğini güvence altına alma yönündeki uygulamalarla göstermişlerdir. Modern kitle eğitimi de bu uygulamaların öne çıkan bir örneğidir. Toplumun her kesiminden insanın eğitim sürecinden geçmesi ve sunulacak imkânlardan yararlanabilmesi modern devlet, birey ve toplum ilişkilerini düzenleyen ve sosyal devlet olgusuyla bütünleşmenin araçlarından biri olmuştur. Kimsesiz, yoksul ve himayeye muhtaç çocukların eğitimi ve bunun için açılan okullar sosyal devlet politikaları arasında önemli bir yer tutmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında bu türden çocukların himayesi ve eğitimi için Eytam Sandıkları, Islahhâneler, Darülhayr-i Âli, Dârüşşafaka, Dârülaceze ve Dârüleytam gibi okul ve yardım kuruluşu niteliğinde kurumsallaşma konusunda Osmanlı Devleti tarafından dikkat çeken adımlar atıldığı görülmektedir. Belirtilen tarih aralığında nüfus artışının yanı sıra savaşların yarattığı etkiyle himayeye muhtaç çocuklar arasında asker çocuklarının sayısında geçmiş yıllara nazaran büyük oranda artış olmuştur. Bu durum, mecburi askerlik sistemiyle insan kaynağı halka dayalı kitlesel orduların ortaya çıkışı ve uzun süreli muharebeleri içeren modern savaşlara paralel olarak şehit ve gazi sayısının artışıyla doğru orantılıdır.

Şehit ve gazi çocuklarına yardım ve eğitimleri konusunda faaliyet yürütülmesi ve kurumsallaşma ihtiyacı özellikle Balkan Savaşları sonrasında belirgin bir sorun haline gelmiştir. Esasında şehit ve gazi ailelerine destek konusu sadece modern sosyal devletle ilgili bir durum değildir. 19.yüzyıl sonlarına kadar yaygın şekilde faaliyet yürüten vakıflar bu konudaki ihtiyacı karşılamışlardır.¹ Özellikle asker aileleriyle ilgili olarak vakıflar dışında Yeniçerilerin kendi içinde kurduğu orta sandıkları şehit olmuş askerlerin ailelerinden zor durumda bulunanlara düzenli bir maddi yardım sağlamış, geride kalmış erkek çocukları doğrudan acemi ocağına alınmıştır.² Bu uygulama modern askeri okulların ortaya çıkışıyla birlikte bu okullara şehit ve gazi çocukları için ayrılan kontenjan veya imtiyazla günümüzde de devam ettirilen bir geleneğe dönüşmüştür. Şehit ve gazi çocuklarının sadece askeri okullar değil sivil okullara kaydı ve bu açıdan bazı kolaylıklar gösterilmesi konusunda devlet himayesi günümüzde de sürdürülmektedir. Örneğin; Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığının web sitesinde Şehit Türk Silahlı Kuvvetleri personelinin (yedek subay, erbaş ve er dâhil) çocuklarına, askeri okullara girişte, genel başvuru koşullarını sağlamaları halinde kontenjan verilerek öncelik sağlanmaktadır şeklinde bir ibare bulunmaktadır.³ Bakanlık sayfasındaki bu ibare sadece askeri okulları işaret ederken, sivil okullara kayıt konusunda şehit ve gazi çocuklarına devletin yasa ve yönetmeliklerle bazı haklar tanıdığı bilinmektedir.

Bu makalenin esas odak noktası 19.yüzyılın son çeyreği ve 20.yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde belirgin bir kurumsal nitelik kazanan şehit ve gazi çocuklarına sunulan eğitim imkânının ortaya konulması ve özellikle asker çocuklarının askeri okulları alımıyla ilgili sunulan imkânlara dikkat çekilmesidir. Konuyla ilgili Türk eğitim tarihi konusundaki genel eserler, ilgili eğitim kurumlarıyla ilgili çalışmalar, savaş dönemlerindeki sosyal yardımlar çerçevesinde yazılmış bazı metinler bulunmaktadır. Bunlar askeri tarih ve asker aileleriyle ilgilenen askeri sosyoloji

¹ Bahaeddin Yediyıldız, *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012), "Vakıf" maddesi. Ayrıca bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018), 60.

² Mesut Uyar- Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2017), 75.

³ "Askeri Okullara Öncelikle Alınma (Şehit Yakınları)," Millî Savunma Bakanlığı, erişim 10 Mart 2024, <https://www.msb.gov.tr/SehitGazi/icerik/askeri-okullara-oncelikle-alinma-sehit-yakinlari>

çerçevesinde ele alınmış metinler değildirler. Konunun ele alınış biçim ordu ve savaş olgusuyla ilişkisi satır aralarına dolaylı olarak yansımıştır. Kimsesiz, bakıma muhtaç çocuklar sorunu modern sosyal devletin çözülmesi gereken problemleri arasındadır. Ancak burada özellikle asker çocuklarının himayesi önceliğiyle başlayan kurumsallaşma henüz savaşın sürdüğü ortamda ordunun moral ve motivasyonunun yüksek tutulması açısından oldukça önemli görünmektedir. Özellikle şehit ve gazi çocuklarının eğitimi için atılan adımlar üzerinde durulacak olan makalemizde, bu çocuklara askeri ve sivil okullara kayıt konusunda tanınan öncelikler ele alınacaktır. Burada doğrudan şehit ve gazi çocuklarıyla ilgili kurulduğu anlaşılan Dârüleytam yasası, yönetmeliği ve uygulamaları üzerinden gidilse de Dârüleytam öncesi uygulamalara da yer verilecektir. Daha önce belirtildiği üzere klasik dönemde şehit ve gazi çocuklarına dönük yardımlarla ilgili birçok örnek verilebilir; fakat çalışmamızın zaman aralığı 19.yüzyılın ikinci yarısından Dârüleytam kuruluşuna kadar olan süreçte şehit ve gazi çocuklarıyla ilgili modern kurumsallaşmayı içeren faaliyetleri kapsamaktadır.

ŞEHİT VE GAZİ ÇOCUKLARI İÇİN OKUL

1851’de Eytam Sandıklarının kurulmasıyla yetim çocukların himayesini amaçlayan modern kurumsallaşmanın ilk örneği görünmektedir. Bu ilk örnek bütün yetim çocuklarını kapsayacak şekilde organize edilmiş daha çok yetimlere miras kalan malların korunması ve kullanılmasıyla ilgili faaliyetler yürütmüştür.⁴ Benzer şekilde Tanzimat dönemi reformlarının bir uygulaması olarak görülen Islahhâneler ise yetim çocukların bütününe dönük ve onların eğitimiyle ilgili bir himayeyi içermektedir. Bu konuda ilk ciddi adım Mithat Paşa’nın Tuna valisi olduğu dönemde atılmış, 1860-1864 arasında Niş, Sofya ve Rusçuk’ta Islahhâneler açılmıştır. Islahhânelere himayeye muhtaç Müslüman ve Hristiyan çocuklar alınmıştır.⁵ Doğrudan şehit ve gazi çocuklarının eğitimi için açılan ilk kurum ise 1 Ocak 1914 tarihinde alınan karar doğrultusunda Dârüleytam olmuştur.⁶ Yetimhane veya yetim yurdu anlamına gelen Dârüleytam okullarının kuruluş amacı ilk önce şehit çocuklarının eğitimiyle ilgiliyken zamanla bu okullara şehit çocuklarının dışındaki yetimler de dâhil edilerek kapsamı genişletilmiştir. Böylece Balkan ve Birinci Dünya Savaşlarıyla büyük bir soruna dönüşen kimsesiz çocuklar için hem bir barınak hem de eğitim imkânı sunulmuştur.⁷

Farklı şehirlerde açılması planlanan Dârüleytamların merkez ve taşradaki kuruluşunun aynı sistem ve düzende olmasını sağlamak için ilk olarak altı maddelik bir yönetmelik hazırlanmıştır. (28 Aralık 1913) Hazırlanan bu yönetmeliğin maddeleri şu şekildedir:

1. Malûlin-i Guzât ve Şühedâ-yı Asâkir-i Osmâniye eytâmı için her vilayet merkezinde Malûlin-i Guzât ve Şühedâ-yı Asâkir-i Osmâniye Dârüleytamı namı altında “Cemiyet-i Tedrîsiye-i İslâmiye” tarafından (meri ve ...olan nizamnamenin yirmi ikinci bendine tevfikeyen) ibtidaî ve rüşdî derecesinde leyli bir mekteb vücuda getirilecektir.

⁴ Fatih Çil, “Emval-i Eytam Sandıkları (1851-1914),” (Doktora tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2023).

⁵ İmdat Özen, “II. Meşrutiyet’e Kadar Islahhaneler ve Darülaceze,” (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2001), 2-3.

⁶ BOA, BEO, 4244\318252\001, 28 Muharrem 1332.

⁷ Hidayet Yavuz Nuhoglu, *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993) “Darüleytam” maddesi. Ayrıca bkz. Ersin Müezzinoğlu, “I. Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Hamiyesi ve Eğitimi: Darüleytamlar”, *History Studies*, no. 1 (2012): 400.

2. İşbu mektebde ikmâl-i tahsil edenlerden kabiliyet-i bedeniye ve zekâları itibarıyla askerliğe elverişli görülenleri muhtelif mekâtib-i askeriyyeye mekâtib-i mezkûra nizamnameleri ahkâmına tevfikeyen tercihen kayd ve kabul olunurlar.
3. “Cemiyet-i Tedrîsiye-i İslâmiye” tarafından vücuda getirilecek işbu müessesât mesarîfını “Tekâüd Kanunname-i Hümayununun otuz altı ve kırk birinci maddelerine tevfikeyen “Şüheda ve Malûlin-i Guzât-ı Osmâniye Eytamına” tahsis edilmiş olan otuz sekizer gurus maaşat ile Evkaf Nezaretinin marifetiyle tevhiş edilecektir.
4. Eytam-ı mezkûra mahsus maaşat her sene topdan olarak Muhasasat-ı Zatiye Müdüriyetince “Cemiyet-i Tedrîsiye-i İslâmiyyeye tesviye ve ita olunacaktır.
5. “Cemiyet-i Tedrîsiye-i İslâmiye” vezâifini müşar nizamname ile nizamname-i dâhili ve Dârüşşafaka mektebi ders programı ve talimatname-i dâhilîsi işbu müessesât içinde aynen meri meriü'l-icradır.
6. Mekteb-i Heyet-i Muallimini Dârüşşafaka Mektebi muallimini hakkındaki programa tevfikeyen tayin edileceklerse de mütekaidin-i zabitan tercihen istihdam olunacaktır.⁸

Yukarıda verilen nizamname maddelerinden anlaşılacağı üzere 1863'te Dârüşşafakanın kurulmasını sağlayan Cemiyet-i Tedrîsiye-i İslâmiye, Dârüleytam kuruluşunda da aktif rol oynamıştır. Açılan okulların yatılı olması evsiz ve sokakta kalan şehit ve gazi çocuklarına barınak sağlaması açısından da önemlidir. Okul masrafları ise yönetmelik maddelerinden de anlaşılacağı üzere diğer kurumlarla iş birliği yapılarak karşılanmıştır. Bu iş birliği örnekleri arasında şehit ve gazi çocukları için açılan Dârüleytamların, Dârüşşafaka'nın ders programıyla aynı olması da bulunmaktadır. Öksüz ve yetim Müslüman çocukların eğitim ve öğretimi için 1873 yılında Cemiyet-i Tedrîsiye-i İslâmiyye tarafından İstanbul'da açılan Dârüşşafaka okulunun eğitim ve öğretim ders programı dönemin, ibtidâî, rüştiye ve idâdî okullarındaki programları kapsayacak şekilde hazırlanmıştır.⁹ Dârüşşafaka'da ilk dersin Yüzbaşı Mustafa Efendi tarafından verilmiş olması da önemli bir bilgidir. Dârüleytam yönetmeliğinin altıncı maddesinde programa uygun kişiler öğretmen olarak tayin edilecek olsalar da emekli subayların tercih edilmesi yönünde bir ibare bulunmaktadır. Askerlerin bu tür okullarda öğretmenliği konusunda sonraki yıllarda da örnekler bulunmaktadır.

Dârüleytamların yönetmeliğinin uygulanması ve başarı oranının yüksek olması için bu gelişmeler kapsamında 1 Kasım 1913 yılında açılması düşünülen yatılı rüştiye ve ibtidâîler için bir ders programı oluşturulmuştur. Programda rüştiye ve ibtidâîlere kabul edilen şehit ve gazi çocuklarının hangi dersleri hangi senelerde alabileceği ayrıntılı bir biçimde aktarılmıştır.¹⁰ Ayrıca okullar arasında maddi ve ders programı gibi iş birliğinin yanı sıra öğretmenlerinde kurumlar arası geçiş yaparak bu Dârüleytamlara yardımcı olduğu bilinmektedir. Dârüleytamlara atanan öğretmenlerin yeterli olmaması durumunda Dârüleytamların eğitim sürecinin aksamaması için diğer okullardan öğretmen tayin edilmiştir.¹¹ 24 Temmuz 1915 yılına ait tezkireye göre, farklı yerlerdeki

⁸ BOA, BEO., 4246\318376\004.

⁹ Halis Ayhan-Hakkı Maviş, *TDV İslam Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1994), “Darüşşafaka” maddesi. Ayrıca bkz. Songül Keçeci Kurt, “Bir Eğitimin Öncüsü: Darüşşafaka”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, no. 2 (2016): 161.

¹⁰ BOA, HSDHADB, 3\2\001, 29 Muharrem 1332.

¹¹ BOA, MF.MKT., 1232\26\001, 10 Rebiülevvel 1336.

muharebelerde şehit olmuş, savaş nedeniyle vefat etmiş ve hali hazırda savaşta olan askerlerin çocuklarının korunması için açılan bu okulların denetimi Maarif Nezaretine verilmiştir.

Dârüleytam açılması konusunda girişimler 1913'e kadar uzansa da aktif faaliyete geçtiğini gösteren örnekler 1915'te artmaktadır. Örneğin; İstanbul'da iki bin kişilik bir Dârüleytam yapılmış ancak sadece bin çocuk alınabilmiştir. Adana'da ise biri yüz diğeri iki yüz kişilik iki Dârüleytam açılmışken üçüncüsünün de yakın zamanında açılması planlanmakta olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Kayseri ve Bursa'da da Dârüleytam açılması konusunda harekete geçilmiştir. Aynı zamanda Musul, Şam, Beyrut ve Amasya'da Dârüleytamlar açılması yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Dârüleytamlara 2-17 yaş kız, 2-16 yaş aralığındaki erkek çocuklar kabul edilmektedir. Kabul edilen 2-3 yaşındaki çocukların beslenip büyümeleri için gereken şartlar sağlanacakken 4-5-6 yaşındakiler çeşitli anaokullarında eğitim alacaktır. 7-12 yaş aralığındaki kız ve erkek çocukları için ayrı ayrı ilkokulların açılması uygun görülmüştür. 13-16 yaşındaki kız çocukları yeteneklerine uygun olarak dârümuallimât, mürebbiyelik, hizmetçilik ve işçilik gibi meslek gruplarından birinde eğitim görecektir. 13-15 yaşındaki erkek çocuklar ise çeşitli sanayi işlerinde uzmanlaşmayı sağlayacak eğitim göreceklidir.¹²

Yukarıda okula kabul ve eğitim içeriğiyle ilgili verdiğimiz bilgidan anlaşılacağı üzere kız ve erkek çocukların bir meslek sahibi olmalarını sağlayacak eğitim planlaması yapılmıştır. Özellikle kız çocuklarının öğretmen okullarına yönlendirilmesiyle kimsesi olmayan bu çocuklara öğretmen olup diğer çocukların eğitiminde rol almaları sağlanmıştır. Dârüleytamların mali kaynağı bazı vergi türlerinden bu okula yapılan kesinti ve yardımlar vasıtasıyla yapılmıştır. Tütün vergisinden alınan harç bu açıdan önemli bir kaynak görünümündedir. Tütüne yapılan zam ve vergi gelirinin artırılmasının yanı sıra bu gelirin korunması için kaçakçılığın önlenmesi yönünde devlet çaba göstermiştir.¹³ Taşrada açılan okullara da genel gelirin dışında vilayet ve sancak merkez idarelerinden gelen yardımlar da mali kaynaklar arasındadır. Örneğin; Bolu Sancağında açılan Evlâd-ı Şühedâ Mektebi için Muvâzene-i Umûmiye'nin Vilayet-i Muâvenet kısmından kırk bin kuruş yardım yapılmıştır.¹⁴ Bu türden yardımlara verilecek örnekler artırılabilir.

Dârüleytamların artırılması ve işlevsel hale gelmesi için gösterilen bütün çabalara rağmen Birinci Dünya Savaşı yıllarında yapılan yardımların yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Savaşın uzaması ve asker alımının süreklilik göstermesi yardımların yeterliliğini azaltmıştır. Bu durum yardıma muhtaç sayısını zaman geçtikçe artırmaktadır. Savaş yıllarında İstanbul sokaklarında çok sayıda işsiz, perişan ve sefalet içerisinde yaşayan çocuklar arasında şehit çocukları da bulunmaktadır. İstanbul'da bulunan Dârüleytamların da yetersiz olmasından dolayı himayeye muhtaç çocukların taşrada açılan Dârüleytamlara gönderilmesi uygun görülmüştür. Ancak taşradaki Dârüleytamlar da kapasite konusunda sürekli artan ihtiyacı karşılayacak durumda değildir. Vatan için canını feda etmiş, hali hazırda savaşan ve hayatını kaybetme ihtimali yüksek asker çocuklarının korunması için taşradaki Dârüleytamların artırılması gerekmektedir. Merkezde bulunan Dârüleytamlara her hafta yirmi ila elli kadar öğrenci kabul edilmektedir. Mevcut Dârüleytamlar yetersiz kaldığından daha fazlasına ihtiyaç vardır.¹⁵ Edirne vilayetinde bulunan Dârüleytamına 9 Mart 1916 yılında alınan 93 çocuğun

¹² BOA, HR.İD., 1128\10\004.

¹³ BOA, DH.UMVN., 123\119\001, 2 Ramazan 1333 (14 Temmuz 1915).

¹⁴ BOA, BEO., 4399\329875\001, 13 Rebiülahir 1334 (18 Şubat 1916).

¹⁵ BOA, MF.MKT., 1229\118\001, 17 Zilkade 1335 (4 Eylül 1917).

hepsi şehit çocuklarıdır. Kastamonu'dakine alınan 102 çocuktan 64'ü şehit çocuğu iken 18 tanesinin de babası askerdedir. Konya'da 75 çocuktan 35'i, Ankara'da da 75 çocuktan 14'ü şehit çocuğudur.¹⁶ Şehit çocukları için annelerinin yaşıyor olması tamamıyla kimsesiz olanlara göre büyük bir şanstır. Ancak babaları şehit olmasına rağmen daha önce Dârüleytam himayesinde olmayan çocuklar annelerini de kaybettiğinde onlar için Dârüleytama sığınmaları dışında başka seçenek kalmamıştır. Örneğin; Priştina'da şehit olan Şakir Bey'in on yaşındaki çocuğu annesinin de ölümü nedeniyle kimsesiz kalınca Dârüleytama yerleştirilmiştir.¹⁷ Balkan Savaşında Edirne'de şehit olmuş İsmail Efendi'nin kızı Aişe Hanım annesinin de vefat etmesiyle tamamıyla kimsesiz kalmış ve Dârüleytama kaydedilmiştir.¹⁸

ŞEHİT VE GAZİ ÇOCUKLARININ ASKERİ OKULLARA ALINMASI VE KABUL ŞARTLARI

Şehit ve gazi çocuklarının eğitim-öğretiminde daha önce de bahsedildiği gibi askeri okullarda öncelik sağlamıştır. Bunu da Şühedâ Vesaire Evladlarının Leyli Mekâtib-i İdadîye-i Askeriyye Kayd ve Kabulü Hakkında Nizamname Layihası başlığı altında sistemleştirmiş ve ayrıntılı şekilde bilgi verilmiştir. Layihanın ilk maddesinde; Leyli Mekâtib-i İdadîye-i Askeriyye, Leyli Mekâtib-i Rüşdiye-i Askeriyye ve Kuleli İdadî-i Askeriyye okullarına kabul edilmiş öğrencilerden boş kalan kadrolara Mekâtib-i Askeriyye eğitim-öğretimine sınava girdikten sonra yetenekli olanlar alınacaktır şeklinde genel bir şart konmuştur. Bu okullara birinci dereceden kabul edilecekler; jandarma da dâhil edilmek üzere zabitan, ihtiyat zabitanı, zabıt vekili, zabıt namzedi, küçük zabitan, onbaşı ve orduda yer alan diğer görevlilerden savaş meydanı veya eşkiya çatışmasında şehit olanlar ve yaralanıp tedavi altındayken hayatını kaybetmiş kişilerin çocukları olarak belirlenmiştir. İkinci dereceden öncelikli alınacak öğrenciler; yine jandarma mensupları da dâhil olarak erkân-ı ümera zabitanlarından imam, doktor, veteriner, eczacı, sivil ve hesap memurlarıyla ihtiyat zabitanı ve bu grupların askeriye emekli olmuşken vefat edenlerin çocuklarıdır. Son olarak öncelik verilecek grup ise Harbiye Nezaretiyle ilgili yukarıda belirtilen rütbe ve sınıfa dâhil kişilerin görev yaptıkları yerlerde idadi derecesinde okul bulunmaması durumunda kabul edilenlerdir. Layihanın ikinci maddesinde okullara alım için yapılacak sınavlara öncelikle birinci, ihtiyaca göre ikinci ve son olarak da üçüncü derecedekilerin öncelikli olarak kabul edileceği belirtilmiştir.¹⁹ Böylece çocuklar babalarının yaptığı

¹⁶ Safiye Kıranlar, *Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013), 57-58.

¹⁷ BOA, MF.MKT., 1204\83\001, 4 Cemaziyelevvel 1334 (9 Mart 1916).

¹⁸ BOA, MF.MKT., 1210\60\001.

¹⁹ BOA, MV., 241\144\001, 17 Zilkade 1333 (26 Eylül 1915). Ayrıca bu kanun; *Düstur*, Tertib II, cilt: 7, 743-744 sayfa aralıklarında yayınlanmış ve birinci maddesinde *Düstur*, Tertib II, cilt: 8, s. 259'da şu şekilde değişiklik yapılmıştır: 'Leyli Mekatib-i İdadîye-i Askeriyye' 'Leyli Mekatib-i Rüşdiye-i Askeriyye' ve 'Kuleli İdadî-i Askerisi' sınıf-u mahsusesinde ikmal-i tahsil edenlerin kabulünden sonra açık kalacak mahallere ancak mekatib-i askeriye tadrîs programına tevfiken imtihan verebildikleri takdirde atide muharrer talebe kabul olunacak ve bunların kabulünde derecat atıyeye riayet edilecektir.

Birinci derece jandarma dahi dahil olduğu halde erkan ve ümera ve zabitan ve ihtiyat zabitanı ile zabıt vekili ve zabıt namzedlerinden ve küçük zabitan ve onbaşı ve neferatından ve esnaf-ı askeriye ile bi'l-cümle mensubin askeriye meydan-ı muharebede ve eşkiya müsadematında şehid olanların evladı ve veli [...] gayr-ı malik muassır biraderleri:

İkinci derece jandarma dahi dahil olduğu halde erkan ve ümera ve zabitan ve askeri imam ve tabib ve baytar ve eczacı ve hesap memuru ve sivil memurlar ile ihtiyat zabitanından ve bunların mütekaidinden vefat edenlerin evladı:

Üçüncü derece vazifeten buldukları yerlerde idadi derecesinde mekteb bulunmayan jandarma ve asker-i saire erkan ve ümera ve zabitanı ile askeri imam ve tabib ve baytar ve eczacı ve hesap memur ve sivil memurlarının evladı." Ayrıca; Jandarma Evamir Mecmuasının 1 Ağustos 1331 tarihli 82 numaralı nüshasında da 5-6 sayfa aralıklarında yayınlanmıştır.

hizmet karşılığında ödüllendirilmiş aynı zamanda da bu askerlerin çocukları babaları sayesinde kazandıkları imtiyaz ve referansın anlamını askeri okullara girerken ve okulda daha iyi anlama şansını kazanmışlardır. Osmanlı Devleti şehit ve gazi çocukları için pek çok maddi yardımda bulunmuştur. Askeri okullara kayıt ve kabulde bu türden çocuklara verilen öncelik ordunun moral ve motivasyonunun artırılmasına katkı sunacak bir uygulama olarak da değerlendirilebilir

Yukarıda ele alınan kanun layihasının hazırlandığı dönemle, yaklaşık elli yıl önceki dönemin kurumsal şartları birbirinden farklı olmasına rağmen şehit ve gazi çocuklarının orduya alınma hususundaki önceliklerinin daha erken tarihlerde de birçok örneği bulunmaktadır. Örneğin; Piyade Yüzbaşı İbrahim Ağa 1861 yılında Kars civarında şehit olmuş, ailesine maaş bağlanmasının yanı sıra oğlu da orduya alınmıştır.²⁰ 1855 tarihli bir belgeye göre Konya’da Redif-i Miralayı olan Osman Bey, Yergöğü Muharebesinde şehit düşmüş, devleti için hayatını kaybeden bu askerin çocuklarının zor durumda kalmaması için oğullarından Mustafa Faik Efendi maliye işlerine gönderilirken diğer oğlu Mahmut Rauf Efendi de Mekteb-i Harbiye’ye alınmıştır.²¹ Yaklaşık elli yıl sonraki bir tarihte Kırşehir’in Menderes Mahallesinde ikamet eden ve Yunan Savaş’ında şehit olan Kibaroglu Mustafa adlı şahsın oğlunun başka kimsesi bulunmadığından perişan bir halde olduğunun mahalle ihtiyar heyeti tarafından araştırıp doğrulanması halinde bu çocuğun Dârüşşafaka, Mekteb-i Sanâyyî’ye veya Mekâtib-i Askeriyyeden birine kaydedilmesini uygun görmüştür.²² Bu belge aynı zamanda benzer durumda olan çocukların himayesi için yapılabileceklerin muhtarlık gibi kurumlar tarafından da takip edildiğini göstermektedir.²³

Modernleşme sürecinde eğitilmiş birey ve toplum konusundaki gelişmeler özellikle Tanzimat döneminden itibaren devletin temel politikalarından olmuştur. Bu politikanın sistemli bir biçimde uygulanması ve öğrenim yaşındaki çocuklar arasında şehit ve gazi çocuklarının sürekli artan bir sayıya ulaşması tabii olarak beraberinde okul, öğretim gibi ihtiyaçları sürekli gündemde tutmuştur. Taşradan merkeze bu türden çocukların eğitimiyle ilgili sürekli talepler gelmiştir. Örneğin; 23 Ağustos 1915 tarihli bir belge Bağdat ve Erzurum gibi şehirlerde bulunan şehit ve gazi çocuklarının İstanbul’a gönderilmelerini talep eden bir telgrafı konu edinmiştir. Ancak bu talep gelecek çocukların İstanbul’a geldiklerinde daha kötü bir duruma düşmesini engellemek için reddedilmiş ve buldukları yerlerde eğitim-öğretim faaliyetleri Müdâfaa-i Milliye Cemiyetine bırakılmıştır.²⁴ 20 Ekim 1917 tarihli bir belgede şehit ve muhacir çocukları için Bursa’da bulunan askeri rüştiye örnek gösterilerek Konya’da da bir Leyli Rüşdiye Askeriye kurulması istenmektedir. Bu girişimin gerçekleşmesi için de Mekâtib-i Harbiye Müdüriyeti Umumisi vekili Binbaşı Reşit Efendi atanmıştır.²⁵ Askeri okullar şehit ve gazilerin erkek çocukları için öncelik ve imkân olarak sunulurken kız çocukları için de daha önce bahsedildiği gibi onlara bir meslek kazandıracak sivil okul imkânı verilmiştir.

ŞEHİT VE GAZİ ÇOCUKLARININ SİVİL OKULLARA KAYDI

²⁰ BOA, A.İMKT.NZD, 366\10\001, 2 Rebiülevvel 1278 (7 Eylül 1861).

²¹ BOA, A.İMKT.NZD, 149\74\002, 8 Ramazan 1271’de (25 Mayıs 1855).

²² BOA, DH.MKT, 2311\105\001, 27 Şevval 1317’de (28 Şubat 1900).

²³ ATASE, BDH., 5/2045\363\9.

²⁴ BOA, DH.İ.UM., 89\1\002, 12 Şevval 1333 (23 Ağustos 1915).

²⁵ BOA, DH.İ.UM.EK, 40\62\002, 4 Muharrem 1336 (20 Ekim 1917).

Ele aldığımız dönemde öğrenim yaşına gelmiş çocukların geneli için okul ve öğretmen sorunu bulunmaktadır. Buna bir de okulun yanı sıra barınma ihtiyacı eklenmiştir. Özellikle şehit ve gazi çocukları okula kaydedilmenin yanı sıra barınmanın da dâhil olduğu bir himayeye muhtaç durumdadırlar. 29 Mayıs 1904 tarihli bir belgeye göre Üçüncü Ordu-yu Hümayun Ohri Redif Taburu Mülazım-ı evvellerinden olan Nazif Efendi'nin beş çocuğunun yetim kaldığı anlaşılmıştır. Nazif Efendi'nin eşi çocuklarına yardım için dilekçe vermiştir. Nazif Efendi'nin eşinin gönderdiği dilekçenin incelenmesi sonucunda Ahmet ve Mehmet isimli oğulları Numune-i Terakki Mektebine kızı Hayriye'yi de Kız Sanayi Mektebine kaydedilmiştir.²⁶ Başka bir örnekte ise; Asakir-i Şahane mülazımı Necip Efendi'nin şehit olmasıyla kerimeleri Fahriye ve Münire hanımlar kimsesiz kaldığından Leyli Kız Sanayi Mektebine kaydedilmiştir.²⁷ Bu tarz sanayi mektepleri şehit ve gazi çocuklarının bir meslek edinmeleri ve gelecekte zor durumda kalmadan hayatlarını idame ettirebilmeleri açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda dönemin eğitim-öğretim kurumlarından olan Dârüşşafaka, Mekteb-i Sultânî ve Dârülaceze de şehit ve gazi çocukları için kapılarını açan okullar arasındadır.

Şehit ve gazi çocuklarının okullara kaydı ve himayesi konusunda birçok örnek bulunmaktadır. Örneğin; 21 Temmuz 1327 yılında babaları Girit'te şehit düşmüş ve kimsesiz, muhtaç duruma düşen Mehmet ile Ömer Dârüşşafaka'ya kabul edilmiştir.²⁸ Trablusgarp muharebesinde babaları şehit olan çocukların bir kısmının ne memleketlerinde ne de bulduklarında yerlerde eğitimlerine, kılık kıyafetlerine ve de maddi olarak yardım edecek kimseleri bulunmadığından Dârüşşafaka'ya kayıtları kabul edilmiştir.²⁹ Selanik'te şehit olan Hüsnü isimli polis memurunun oğlu Burhaneddin Efendi'nin Dârüşşafaka'ya kaydı yapılmıştır.³⁰ Süleyman Efendinin Birinci Dünya Savaşında şehit olmasıyla zor durumda kalan altı çocuğundan ikisi Mekteb-i Sultânî'ye ikisi de Dârüşşafaka'ya kaydedilmiştir.³¹ Of kazasının Yente karyesi ahalisinden olan Ofluoğlu Hamdi Bey Yunan Muharebesinde şehit olmuştur. Dört çocuk sahibi olan Hamdi'nin eşi durumlarının kötü olmasından dolayı çocuklarının okula alınması için arzuhal göndermiş ve cevap olarak dört çocuğun da Dârülacezeye kabulü gerçekleşmiştir.³² Bu örneklerden farklı olarak felçli bir şehit çocuğunun Dârüleytama alınması talebinin Dârülacezeye yönlendirilmesidir.³³ Redif askeri Hakkı Bey'in şehit düşmesi üzerine oğlu Said, Dârülhayr-i Âliye kaydedilmiştir.³⁴ Priştina Jandarma taburunda görevliyken babası şehit olan Adliye karyesinden Agoş kimsesiz kaldığı için bir okula kaydı yapılması konusunda yardım istemiş ve bunun üzerine Agoş'un münasip bir okula ücretsiz olarak kaydına izin verilmiştir.³⁵ Çanakkale muhaberesinde şehiden vefat eden mülazım-ı sani Mehmet Eyüp Efendi'nin oğlu Ali Rıfat Efendinin İstanbul Leyli Sultanilerden münasip olan herhangi birine ücretsiz kaydı yapılmıştır.³⁶ Aydın Vilayeti jandarma alayının altıncı taburunun süvari bölümü mülazım-ı sanisi olan ve eşkıya takibinde şehit düşen Hasan Basri Efendi'nin oğlu Remzi

²⁶ BOA, BEO., 2320\173951\002, 14 Rebiülevvel 1322.

²⁷ BOA, BEO., 1740\130463\001, 18 Recep 1319 (31 Ekim 1901).

²⁸ BOA, MF.MKT., 1174\15\001, (3 Ağustos 1911).

²⁹ BOA, MF.MKT., 1190\75\008, 20 Zilkade 1331 (21 Ekim 1913).

³⁰ BOA, MF.MKT., 1189\62\005-006, 25 Teşrinisani 1329 (8 Aralık 1913).

³¹ BOA, MF.MKT., 1211\52\001, 22 Ağustos 1331 (4 Eylül 1915).

³² BOA, DH.MKT., 661\11\003, (24 Şubat 1903).

³³ BOA, MF.MKT., 1212\92\002, 21 Zilhicce 1333 (30 Ekim 1915).

³⁴ BOA, MF.MKT., 897\4\002.

³⁵ BOA, TFR.IKV., 177\17640\001, 28 Recep 1325 (6 Eylül 1907).

³⁶ BOA, BEO., 4427\332014\001, 27 Şevval 1334 (24 Ağustos 1916).

Efendi kimsesiz ve sahipsiz kaldığından İstanbul'daki okullardan birine kaydedilmiştir.³⁷ Dokuzuncu alayın üçüncü taburundan olan altıncı batarya kumandanı Yüzbaşı Hacı Osman Fahri Efendi Edirne muhasarası sırasında şehit olmuştur. Bu durum üzerine oğulları Ali Reşit ve Ahmet Edirne'deki okullardan birine yatılı olarak yerleştirilecektir.³⁸ Mülga İkinci Redif Müfettişliği Avrathisar Alayının Birinci Taburunun dördüncü Bölüğü Mülazımı evvel olan Mustafa Efendi'nin yedi yaşındaki kızı kimsesiz kaldığından Üsküdar Harmanlık Numune Mektebine yerleştirilmiştir.³⁹ Babası savaşta şehit olduktan sonra kimsesi kalmayan Kerim isimdeki çocuk Dârüşşafaka'ya alınmıştır.⁴⁰ Babası şehit düşmüş bir diğer çocuk olan Mehmet de Dârüşşafaka'ya kabulü istenmiştir.⁴¹ Aydın Vilayeti Jandarma Alayı'nda görevli mülazım-ı sanilerden biri olan Hasan Basri Efendi'nin eşkiya takibi sırasında şehit düşmesiyle oğlu Remzi Efendi kimsesiz kalmış bu yüzden de İstanbul'daki bir okula kaydedilmiştir.⁴² Babası Köstendil ahalisinden olup Niğbolu'da şehit olan Hüseyin kimsesiz kalmış ve fakirlikten dolayı kendisine bakamayacak hale geldiğinden kendisinin İstanbul'da parasız bir okula kayıt yaptırılmıştır.⁴³

Şehit ve gazi çocuklarının birçoğu doğrudan himayeye muhtaç çocuklar için açılan okul ve kurumlara kabul edildikleri gibi sayıları oldukça az olan sultanilere de kabul edilmişlerdir. Şehit olan Miralay Yusuf Bey'in oğlu Selim Sırrı Efendi'nin Mekteb-i Sultânî'ye kaydolabilmesi için yol parası karşılığında kayıt için gönderilmiştir.⁴⁴ Mekteb-i Sultânî'ye yarı ücretli kayıt da yapılmıştır. Örneğin; Miralay Ali Bey'in şehit düşmesiyle Hüseyin Hüsnü'nün bu okula kaydı yarı ücretli olmuştur.⁴⁵ Karadağ Savaşında şehit olan Binbaşı Numan Ağa'nın oğlu Osman Cemal'in Asakir-i Rüştiyeden, Mekteb-i Sultânî'ye geçiş talebi ücretsiz olarak kabul edilmiştir.⁴⁶ Tarsus Redif Taburunda görevli olan Binbaşı Hamit Bey'in Yemen'de şehit düşmesiyle oğlu Abdullah Efendi'ye bir defaya mahsus on beş lira verilmiş, yatılı ve ücretsiz olarak da Mekteb-i Sultânî'ye kaydedilmiştir.⁴⁷

Balkan Savaşı yenilgisi neticesinde bu bölgedeki vilayetlerden büyük bir Türk-Müslüman nüfusu Osmanlı Devleti topraklarına göç etmiştir. Bu gelen göçmenler arasındaki şehit çocuklarının durumu göz önüne alınarak devlet tarafından okullarda şehit çocukları için onar kişilik kontenjan ayrılması hususunda tedbir alınmıştır.⁴⁸ Böylece devlet sınırları içerisindeki babası savaşlarda şehit düşmüş bu çocukların eğitim-öğretimleri için devletin merkezi olan İstanbul'u tercih etmiştir. Osmanlı Devleti şehit çocuklarının eğitim-öğretimi için sadece okul açmakla ve okula kayıtlarını yaptırmakla kalmamış bu çocuklara yurt dışı eğitimi olanağı sağlamıştır. Bu duruma örnek olarak Erzincan Heyet-i Talimghah Kumandanlığı subaylarından olan şehit Binbaşı Fazıl Bey'in oğlu Abbas

³⁷ BOA, DH.MKT., 244\25\001.

³⁸ BOA, DH.İD., 216\3\006-007, 10 Şaban 1332 (4 Temmuz 1914).

³⁹ BOA, MF.İBT., 516\32\001, 23 Ağustos 1330 (5 Eylül 1914).

⁴⁰ BOA, MF.MKT., 57\169\001, 5 Ramazan 1295 (2 Eylül 1878).

⁴¹ BOA, MF.MKT., 171\116\001, 25 Zilkade 1310 (10 Haziran 1893).

⁴² BOA, DH.MKT., 244\25\001, 27 Zilkade 1311 (1 Haziran 1894).

⁴³ BOA, HR.SFR.04, 504\19\001, 16 Rebiülahir 1312 (17 Ekim 1894).

⁴⁴ BOA, MF.MKT., 67\78\001, 16 Ramazan 1298 (12 Ağustos 1881).

⁴⁵ BOA, MF.MKT., 67\72\001, 11 Ramazan 1298 (7 Ağustos 1881).

⁴⁶ BOA, MF.MKT., 77\76\001-002, 16 Zilkade 1299 (29 Eylül 1882).

⁴⁷ BOA, MF.MKT., 454\15\002, 28 Muharrem 1317 (8 Haziran 1899).

⁴⁸ BOA, BEO, 4181\313515\001, 3 Recep 1331 (8 Haziran 1913).

Berlin’de sürdürdüğü eğitimine devam etmek için hali hazırda devam eden maaşına ekstra maddi destek talebi sonucunda maaşının yükseltildiği verilebilir.⁴⁹

Şehit olmuş askerlerin sadece çocuklarına değil talepleri olması durumunda zor durumda kalmış eşlerine de destek vermiştir. Örneğin; 27 Ağustos 1899 tarihli bir belgede, Girit’te çıkan çatışmada şehit olan bir askerın eşi olan Melek Hanım’ın iki kız kardeşi, bir abisi ve oğlu Dârülacezeye kabul edilmiştir.⁵⁰ Bunun yanı sıra eşleri şehit olmuş kadınlara ve yetim kalmış kız çocuklarına el işi, dikiş-nakış eğitimleri verilmiştir. Tekstil sektörü Balkan Savaşları sonucunda kadınların hemen hemen çalışabileceği tek alan olarak görülmüştür. Kadınlar için atölyeler açılmış, kadınların ortaya çıkardığı ürünler de basının katkılarıyla halkın dikkatini çalışan kadınlara çekmek için günlerce sergilenmiş ve ürünlerin satılmasına teşvik edilmiştir.⁵¹ Devlet şehit ve gazi çocukları için açılan okulların denetimini de ihmal etmemiştir. Çeşitli okullara kayıtları yapıp yerleştirilen şehit ve gazi çocuklarının bu okullardaki erzak ihtiyaçları araştırıp temin edilmiştir. Örneğin; Halep Mekteb-i Sultânî’de ücretsiz eğitim-öğretim gören yüz elli öğrenci arasında şehit çocukları da bulunduğu için bu okulun ekme, bulgur ve yağ gibi mutfak ihtiyaçlarının karşılanmasında hassas davranılmıştır.⁵² 3 Eylül 1917 yılında Mekteb-i Sultânî’de okuyan şehit çocuklarına dokuz ay yetecek kadar erzak gönderilmiştir. Aşağıdaki tablodan gönderilen erzak ve öğrenci sayısı görülebilir. Tabloya bakıldığında listede genellikle uzun süre saklanabilen ve tok tutan bakliyat gibi yiyeceklerin ağırlıklı olduğu dikkat çekmektedir.⁵³

Tablo 1: "Mekteb-i Sultânî"de okuyan çocukların dokuz aylık yeme, içme erzakı

Öğrenci/Personel Sayısı	Adet
Mektepte mevcut olan yatılı öğrenci sayısı	169
Diğer yerlerden naklen gelmiş toplam öğrenci	35
Yeniden kaydolmuş olan toplam yatılı ücretli öğrenci	20
Memurin leylie	16
Hademe	20
Toplam Mevcut	260
Alınması lazım gelen erzak	Kilo
Her bir nefere iki yüz elli gram nazaran dokuz aylık buğday	17550
Her bir öğrenciye yüz seksen gram sabah ve akşam	12636
Yalnız otuz bin yüz seksen altı kilo buğdaydır	30186
Sadeyağ: pilavlık için bulgurun her bir kilosuna iki yüz	3538
Kuru fasulye: her bir öğrenciye altmış gram	4200
Mercimek: her bir öğrenciye kırk gram	2808
Nohut: her bir öğrenciye on beş gram	106

Kaynak: BOA, MF.MKT., 1227\56\001-002, 27 Şaban 1335 (18 Haziran 1917)

⁴⁹ BOA, BEO., 4401\330064\002, 9 Şaban 1331 (14 Temmuz 1913).

⁵⁰ BOA, DH.MKT., 2236\15\001, 19 Rebiülahir 1317 (27 Ağustos 1899).

⁵¹ Safiye Kıranlar, *a.g.e.*, 25.

⁵² BOA, MF.MKT., 1227\56\001-002, 27 Şaban 1335 (18 Haziran 1917).

⁵³ BOA, MF.MKT., 1229\4\001-002, 16 Zilkade 1335 (3 Eylül 1917).

SONUÇ

Makalemizin amacı 19.yüzyılın ikinci yarısından Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadarki zaman diliminde Osmanlı Devleti tarafından şehit ve gazi çocuklarının eğitimi ile ilgili gösterilen çaba ve kurumsal faaliyetlerin ana hatlarıyla ortaya konulmasıydı. Dolayısıyla odak noktamız bu yöndeki faaliyetler ve kurumlar olmuştur. Gösterilen çaba ve yürütülen faaliyetler modern sosyal devlet olgusuyla ilişkilendirilmiş, şehit ve gazi çocuklarının diğer yardıma muhtaç çocuklardan ayrı tutulması sadece çocukların himayesine dönük bir çaba değil aynı zamanda ordunun moral ve motivasyon kaynağını etkileyecek bir etken olarak görülmüştür. Ele aldığımız dönemde vatan ve millet gibi kavramların bireysel ve toplumsal bilince dönüşmesi konusunda devletin tebaasına sunduğu argüman özellikle sürekli düşman tehdidi ve ülke coğrafyasının birçok yerinde muharebelerin doğurduğu kutsal savunma ihtiyacıyla şekillenmiştir. Bu dönemde şehit ve gazilik kavramlarının içeriği vatan, millet, devlet uğrunda ölümü göze almak ve ölmek olarak dönüşmüştür. Bu uğurda ölümü göze alanların geride bırakacağı çocukların korunması onlar için moral ve motivasyon kaynaklarının en insani olan tarafını oluşturmaktadır. Özellikle Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında asker ailelerinin yaşadığı zorluklara toplumun bütünü şahit olmaktadır. Dolayısıyla yükümlü veya muvazzaf olarak asker olmanın zorlukları ve onların ailelerinin yaşadığı zorluklar muhariplerin muharebe gücü üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Muharipler için şehit ve gazilik durumunda hem kendileri hem aileleri için devlet tarafından sağlanan imkanlar onların moral ve motivasyonunu doğrudan etkilemiştir. Osmanlı Devleti tarafından atılan kurumsal adımlar ve yasal düzenlemeler günümüzde sürdürülen benzer faaliyetlerin temelini oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BOA, BEO, 4244\318252\001.
BOA, A.}MKT.NZD, 366\10\ 001.
BOA, MF.MKT., 454\15\002.
BOA, BEO, 4181\313515\001.
BOA, BEO., 4401\330064\002.
BOA, DH.MKT., 2236\15\001.
BOA, MF.MKT., 1227\56\001-002.
BOA, MF.MKT., 1229\4\001-002.
BOA, A.}MKT.NZD, 149\74\002.
BOA, DH.MKT, 2311\105\001.
BOA, DH.İ.UM., 89\1\002.
BOA, DH.İ.UM.EK, 40\62\002.
BOA, BEO., 2320\173951\002.
BOA, BEO., 1740\130463\001.
BOA, MF.MKT., 1174\15\001.
BOA, MF.MKT., 1190\75\008.
BOA, MF.MKT., 1189\62\005-006.
BOA, MF.MKT., 1211\52\001.
BOA, DH.MKT., 661\11\003.
BOA, MF.MKT., 1212\92\002.
BOA, MF.MKT., 897\4\002.
BOA, TFR.I.KV., 177\17640\001.
BOA, BEO., 4246\318376\004.
BOA, BEO., 4427\332014\001.
BOA, DH.MKT., 244\25\001.

BOA, DH.İD., 216\3\006-007.

BOA, MF.İBT., 516\32\001.

BOA, MF.MKT., 57\169\001.

BOA, MF.MKT., 171\116\001.

BOA, DH.MKT., 244\25\001.

BOA, HR.SFR.04, 504\19\001.

BOA, MF.MKT., 67\78\001.

BOA, MF.MKT., 67\72\001.

BOA, MF.MKT., 77\76\001-002.

BOA, MF.MKT., 1229\118\001.

BOA, MF.MKT., 1204\83\001.

BOA, MF.MKT., 1210\60\001.

BOA, HSDHADB, 3\2\001.

BOA, MF.MKT., 1232\26\001.

BOA, HR.İD., 1128\10\004.

BOA, DH.UMVN., 123\119\001.

BOA, BEO., 4399\329875\001.

BOA, MV., 241\144\001.

ATASE, BDH., 5/2045\363\9.

Düstur, Tertib II, cilt: 7.

Düstur, Tertib II, cilt: 8.

Basılı Eser ve Makaleler

Ayhan, Halis ve Hakkı Maviş. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 9. cilt. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1994.

Kıranlar, Safiye. *Savaş Yıllarında Türkiye’de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

Kütükoğlu, Mübahat S. *Osmanlı’nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.

Müezzinoğlu, Ersin. “I. Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Hamiyesi ve Eğitimi: Darüleytamlar.” *History Studies*, no. 1 (2012): 339-417.

Songül Keçeci Kurt, “Bir Eğitimin Öncüsü: Darüşşafaka.” Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, no. 2 (2016): 159-174.

Uyar, Mesut ve Erickson, Edward J. *Osmanlı Askeri Tarihi*. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2017.

Yavuz Nuhoglu, Hidayet. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 8. cilt. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1993.

Yediyıldız, Bahaeddin. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 42. cilt. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2012.

Tezler

Çil, Fatih. “Emval-i Eytam Sandıkları (1851-1914).” Doktora tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2023.

Özen, İmdat. “II. Meşrutiyet’e Kadar Islahhaneler ve Darülaceze.” Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, 2001.

İnternet Kaynağı

Millî Savunma Bakanlığı. “Askeri Okullara Öncelikle Alınma (Şehit Yakınları).” Erişim 10 Mart 2024. <https://www.msb.gov.tr/SehitGazi/icerik/askeri-okullara-oncelikle-alinma-sehit-yakinlari>